

UŽSIENIO LITERATŪROS
SUVESTINIŲ KATALOGŲ LEIDIMAS LTSR

JONAS BASIULIS

Mokslo darbuotojams, apskritai bet kurios srities specialistams, reikalinga informacija apie savos srities laimėjimus užsienyje. Todėl respublikos mokslinės bibliotekos gana plačiai komplektuoja užsienio spaudą, prenumeruoja daugelio šalių įvairiomis kalbomis leidžiamus mokslo bei technikos žurnalus. Vienas dalykas sukomplektuoti užsienio spaudą (apie tai čia nebus kalbama), kitas — kad tie leidiniai būtų aktyviai naudojami. Tam tikslui reikia išsamios ir operatyvios informacijos. Todėl mokslinės bibliotekos įvairiais metodais ir kanalais stengiasi tą informaciją teikti skaitytojui. Pradžioje bibliotekos kiekviena atskirai leisdavo nedideliais tiražais (mašinėle, rotatoriumi) užsienio literatūros biuletenius savo skaitytojų poreikiams patenkinti. Penkiasdešimtųjų metų pradžioje aktyviausiai šioje srityje reiškėsi Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, kuri kas mėnesį informuodavo akademijos institutus apie gautą užsienio spaudą. (Tuo metu biblioteka daugiausia jos ir gaudavo). Tačiau tokia informacijos būklė negalėjo patenkinti respublikos specialistų. Viename iš mokslinių bibliotekų pasitarimų buvo nutarta, kad vietoje pavienių bib-

liotekų biuletenių daug racionaliau būtų leisti suvestinį užsienio literatūros katalogą, kuris apimtų visų stambesnių bibliotekų fondus. Todėl nuo 1959 m. naujai gaunamų respublikoje užsienio knygų suvestinis katalogas (SK) pradėdamas leisti pastoviai.

Naujų užsienio knygų SK raidoje išskirtini trys etapai: I — 1959—1961 m., II — 1967—1974 m., ir III — 1974 — iki šiol. Nuo 1959 m. iki 1961 m. jį leido Respublikinė biblioteka trim serijomis: serija A. Visuomeniniai politiniai mokslai. Grožinė literatūra¹ (išėjo 3 sąsiuviniai); serija B. Biologija. Medicina. Fizinė kultūra ir sportas. Žemės ūkis² (išėjo 2 sąs.); serija C. Gamtos mokslai. Technika³ (išėjo 3 sąs.).

Katalogas išėdavo nereguliariai, su dideliais pavėlavimais, būdavo neoperatyvus ir einamajai informacijai visiškai netiko. (Jis buvo leidžiamas spaustuviniu būdu).

Po gerokos pertraukos, siekiant patenkinti respublikos mokslo, pramonės ir kultūros vystymosi poreikius, 1967 m. SK leidimas buvo atnaujintas. Nuo tada ir prasideda 2-sis jo raidos etapas. Jį pradėjo leisti MA Centrinė biblioteka. Iš esmės pasikeitė jo išvaizda, periodišk-

¹ Naujų užsienio knygų suvestinis katalogas. — K., 1959—1961. Serija A

Sąs. 1. 1959. 147 p.

Sąs. 2. 1961. 154 p.

Sąs. 3. 1961. 99 p.

² Serija B

Sąs. 1. 1959. 116 p.

Sąs. 2. 1960. 136 p.

³ Serija C

Sąs. 1. 1959. 102 p.

Sąs. 2. 1961. 140 p.

Sąs. 3. 1961. 104 p.

kumas. Jis buvo leidžiamas rotaprintu, išeidavo kas mėnesį ir informuodavo apie 23 stambiausių respublikos bibliotekų fondus. Taigi SK tapo daug operatyvesnis ir geriau tenkino respublikos vartotojų informacinius poreikius. MA Centrinės bibliotekos leidžiamas SK prisidėjo prie mokslo ir technikos progreso. Tačiau, jeigu šio katalogo tiražai, išvaizda per tuos 8 metus keitėsi, tai, deja, jo sudarymo metodika neprogresavo. Beveik nesikeitė SK dalyvių skaičius.

Taigi katalogas jau negalėdavo patenkinti visų išylančių informacinių poreikių. Paseno jo sudarymo metodika ir technika. Beveik nebuvo pagalbinio aparato, palengvinančio reikalingų knygų suradimą pagal įvairius požymius. Dėl primityvios jo sudarymo metodikos negalima buvo kumuliacija, t. y. metinių, penkmetinių ir pan. katalogų išleidimas. Šiuo metu SK sudaryti jau naudojama ESM.

1974 metais prasidėjo 3-sis SK leidimo raidos etapas. Jis prasidėjo keleriais metais anksčiau, tačiau rezultatai pasirodė tik 1974 m. Lietuvos mokslinės techninės informacijos ir techninės ekonominės analizės mokslinio tyrimo institutas (LIMTI), padedamas TSRS Valstybinės viešosios mokslinės techninės bibliotekos, MA Centrinės bibliotekos bei VU Bibliotekininkystės ir Mokslinės informacijos katedrų⁴, parengė „Naujų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose abėcėlinį ir sisteminį katalogą. Gamtos mokslai. Techni-

ka. Žemės ūkis. Medicina“⁵. Jis sudarytas panaudojus ESM. Tai buvo eksperimentinis leidinys ir metodiniu požiūriu ne viskas buvo iki galo išspręsta. Jame yra dar trūkumų, klaidų, taisytiųjų dalių. Kai kuriuos metodinius trūkumus nurodė K. Sasnauskas, recenzuodamas 1-ąjį leidinį⁶. Paanalizavus 1-ąjį SK leidimą, daug kas dabar paaiškėjo, kaip patobulinti šį katalogą, jo turinį bei sudarymo metodiką.

Eksperimentinis šio katalogo leidimas buvo atliktas toje pačioje bazėje, kaip ir anksčiau leistas MA Centrinės bibliotekos SK. Pradžioje jis apėmė tik 23 stambesnių respublikos bibliotekų fondus, o tai reiškia, kad katalogo dalyvių liko tiek pat. Taigi, pirmiausia buvo iškilęs uždavinys praplėsti SK dalyvių skaičių. Turimais duomenimis SK dalyvių skaičių galima padidinti daugiau negu trigubai. Mokslinės informacijos katedra pateikė LIMTI konkretų 64 bibliotekų sąrašą, kurios gali būti potencialios SK dalyvės. Taigi nuo dalyvaujančių 23-jų ši skaičių galima padidinti iki 87. Tiesa, laipsniškai SK dalyvių skaičius buvo plečiamas. Šiuo metu dalyvauja 35 bibliotekos⁷. Reikėtų iširti ir kitų bibliotekų gaunamos literatūros intensyvumą ir jos skaičių, gauti jų principinį sutikimą prisidėti prie SK leidimo. Juk šiuo metu MA Centrinės bibliotekos leidžiamame SK neatsispindi netgi MA institutų bibliotekų gaunamos knygos. Praplėtus SK dalyvių skaičių, tikėtis ypač didelio tematikos, t. y. pavadinimų, skaičiaus padidėjimo gal ir

⁴ Našlūnas R. Respublikinių automatizuotų bibliografinio ir bibliotekinio informacinio aptarnavimo posistemų kūrimo ir eksploataavimo patirtis. — Leid.: Trečioji Lietuvos bibliotekininkų mokslinė konferencija. Vilnius, 1976 m. gruodžio 9—10 d. Pranešimų tezės. — V., 1976, p. 135.

⁵ Naujų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose abėcėlinis ir sisteminis katalogai. Gamtos mokslai. Technika, Žemės ūkis. Medicina. — M.-V., 1974, Nr. 1,—116 p. (Visasaj. užsienio knygų suvestinių katalogų sistema. III dalis. Regioniniai katalogai. TSRS Valst. viešoji mokslinė b-ka. LTSR MA Centr. b-ka. LIMTI).

⁶ Sasnauskas K. Katalogą paruošė mašina. — Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 11, p. 34—36.

⁷ Užsienio knygos Lietuvos TSR bibliotekose. Sisteminis katalogas. Serija 1. Gamtos mokslai. Medicina. Technika. Žemės ūkis. — M.-V., 1980, Nr. 6 (58), p. 9—10.

nereikėtų. Tačiau viena, kas aišku, už sienio knygų išsidėstymo geografijs gerokai prapleštų. O tai labai svarbu. Žinoti knygos adresą nemažiau svarbu kaip žinoti apie jos egzistavimą. Be to, stambios bibliotekose knygos dažnai būna „užimtos“ Kam žmogui iš Šiaulių ar Panevėžio važiuoti reikalingos knygos į Vilnių ar Kauną arba reikalauti per TBA, jeigu jinai yra jų mieste.

Turinio požiūriu mašininu būdu išleistas katalogas, lyginant su MA Centrinės bibliotekos, pradžioje buvo žymiai siauresnis. MA Centrinės bibliotekos SK buvo universalus, t. y. apėmė visus mokslus. O šis buvo šakinio tipo — apėmė gamtos mokslus, techniką, žemės ūkį, mediciną. Tai buvo laikinas reiškinys, jis atsirado vien dėl techninių kliūčių. Kadangi SK buvo išleistas Valstybinės viešosios mokslinės techninės bibliotekos (VVMTB), tai ir jį jos atmintį buvo įvesti tik minėti mokslai. Tiesa, nuo 2-ojo numerio atsispindi ir visuomeninė bei humanitarinė literatūra, tačiau tik abėcėlės seka. VU Mokslinės informacijos katedros specialistai parengė visuomeninių ir humanitarinių mokslų rubrikatorių, ir nuo 1976 m. pradėta leisti 2-a SK serija — Visuomeniniai ir humanitariniai mokslai⁸, grupuojant medžiagą jau sisteminė ir abėcėlinė tvarka. 1975 metų SK visuomeniniai ir humanitariniai mokslai visai neatsispindėjo. (1974 m. jie buvo pateikiami autorių ir antraščių abėcėlės seka).

Turinio požiūriu ir dalyvių skaičiumi mašininu būdu sudarytas katalogas didesnių pranašumų neturi. Tačiau tai tik laikinas reiškinys. Visais kitais požiūriais — struktūros, sudarymo metodikos ir kt. jis daug pranašesnis už savo pirmąką.

Nauja buvo tai, kad knygos kataloge pateikiamos dviem kontūrais, t. y. sisteminiu pagal UDK ir abėcėliniu. UDK

panaudojimas vietoj pagrindinių BBK skyrių, kuriuos naudojo MA Centrinė biblioteka, daug pranašesnis, geresnis. Pagaliau ir rubrikų detalumas visai kitas. UDK gan detali, o MA Centrinės bibliotekos SK buvo naudojami tik pagrindiniai BBK skyriai, kas neleido daryti kumuliacijos.

Informacinės katalogo galimybes praplečia antraščių vertimas į rusų kalbą. Tai taip pat naujas elementas, tačiau abejojama dėl jo reikalingumo. Jis įvestas pagal Valstybinės viešosios mokslinės techninės bibliotekos metodiką. SK informacinės savybės padidina gausus pagalbinis aparatas; leidinyje dalyvaujančių bibliotekų sąrašas su adresais ir siglomis, abėcėlinė rodyklė, sisteminė rodyklė, regioninė rodyklė, vietovardžių santrumpas, sąlyginės santrumpos. Kai kurios jų, kad ir sisteminė ir abėcėlinė, kataloge neatlieka jokių funkcijų, jų tiesiog nereikia. Juk pagrindinėje katalogo dalyje įrašai išdėstomi dviem kontūrais — abėcėliniu ir sisteminiu.

Taigi mašininu būdu pradėtas leisti SK — tai kokybiškai naujas perspektyvus jo raidos etapas.

Sešerių metų SK leidimo praktika atskleidė ir kai kuriuos nepageidautinus reiškinius. Informacija apie knygas labai vėluoja. 1975 m. vietoje žadėtų mėnesinių leidinių išėjo tik trys numeriai ir tie patys tik 1976 m., 1974 m. — du. Iš pokalbių su MA Centrinės bibliotekos automatizuotų katalogų leidimo sektoriaus darbuotojais paaiškėjo, kad mažiausias laiko tarpas nuo knygos gavimo bibliotekoje iki jos pasirodymo SK — vieneri metai, o apie dubletus Maskva informuoja tik du kartus per metus. Tai mažiausias periodas. Šis reiškinys visiškai nepageidautinas. Tai paaiškinama labai sudėtinga SK parengimo technologija. Štai tik keletas etapų: MA Centrinė biblioteka korteles

⁸ Naujų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose abėcėlinis ir sisteminis katalogai. Visuomeniniai ir humanitariniai mokslai. — M.-V., 1976, Nr. 1 (2). — 106 p. — Atrodo, ištisinėje numeracijoje padaryta klaida. Turėtų būti (Nr. 5).

gauna iš Respublikinės bibliotekos, kuri savo ruožtu veda kortelių SK. MA Centrinė biblioteka parengia priešmašininį formatą, sužymi siglas, indeksuoja, išverčia antraštes į rusų kalbą ir siunčia į VVMTB (Maskva). Pastarieji sutikrina dubletiškumą ir grąžina MA Centrinei bibliotekai, ši, ištaisiusi korektūrą, vėl siunčia į Maskvą. Iš ten gautą tabuligramą, kurią reikia maketuoti (labai sunkus ir sudėtingas darbas). Pagaliau tiražavimas, išsiuntimas ir t. t. Čia paminėti tik pagrindiniai SK sudarymo etapai. Šita technologija visiškai nepriimtina. Reikia įkurti respublikoje bibliografinių darbų leidimo centrą (bazę), panaudojant ESM.

Užsitęsęs SK išleidimas ir dėl dažno ESM programų, rubrikatorių pakeitimų. Pavyzdžiui, VVMTB mažiausiai suintereisuota leisti 2-ąją SK seriją — Visuomeniniai ir humanitariniai mokslai. Tai ne jos profilis.

Sutriko ir SK platinimas, nes jis netikėtai vėluoja, bet ir yra per daug brangus. Keitėsi ir mažėjo jo tiražas.

Neišnaudotas vienas didžiausių mašininų katalogų pranašumas prieš tradicinius — kumuliacija. Nesistemiškai išeinančiais numeriais naudotis labai nepatogu, kai reikia pasirinkti ilgesnio laiko tarpo literatūrą.

Leidžiant SK yra ir abejotinių metodinių sprendimų. Atrodo; nėra reikalo kiekviename numeryje spausdinti pratarimą ir dar dviem kalbom — lietuvių ir rusų. Be to, ankstesnių metų pratarimėse kiekviename numeryje buvo kartojamos tos pačios faktinės klaidos. Sakysim, nuolat buvo įtikinėjama, kad MA Centrinės bibliotekos leidžiamame SK knygos buvo grupuojamos tik abėcėlės seka. Tai didelis neapdairumas⁹. Per visą SK gyvavimo laiką knygos buvo grupuojamos tik sisteminė tvarka — pra-

džioje pagal savo sukurtą schemą, vėliau pagal pagrindinius BBK skyrius. Abėcėlinio kontūro kaip tik ir buvo pasigendama. Be to, jeigu pirmose SK numeriuose dar buvo pažymima, kad SK sistemos aktyvūs kūrėjai buvo VU Bibliotekininkystės ir Mokslinės informacijos katedrų darbuotojai, tai vėlesniuose leidiniuose apie tai nutylima. Teorinius pagrindus kaip tik sukūrė minėtos VU katedros, o praktinę eksploataciją realizavo LIMTI ir MA Centrinė biblioteka VVMTB bazėje. Taip pat kyla klausimas, ar reikia 2-ojoje serijoje užsienio knygų antraštes versti į lietuvių (rusų) kalbą. 1-ojoje serijoje antraščių vertimas į rusų kalbą pateisinamas bent jau tuo, kad tai daroma pagal vieningą VVMTB metodiką. Sis SK įeina į TSRS užsienio knygų suvestinių katalogų sistemą — IV dalis. Regioniniai katalogai.

Nuo 1979 m. sausio mėn. SK pramoninę eksploataciją vykdo LTSR MA Centrinė biblioteka. (Iki tol bendradarbiavo su LIMTI). Bibliografinės informacijos surinkimo procedūrose dalyvauja ir kitos respublikos bibliotekos.

1980 m. prasidėjo lyg ir naujas SK leidimo etapas. Tačiau nauji pakeitimai palies tik metodinius SK sudarymo klausimus. Turinys paliko tas pats. Ką čia randame naujo? Pirmiausia pakeistas SK pavadinimas — „Užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose“ vietoj buvusio „Naujųjų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose. Abėcėlinis ir sisteminis katalogai“. Pavadinimo pakeitimas, kad ir nedidelis, pakeitė struktūrą ir metodus. Atsisakyta žodžio „naujos“, nes kaip buvo nurodyta, SK informuoja apie knygas labai pavėluotai ir terminas „naujos“ čia jau netinka. Antra vertus, atsisakyta abėcėlinio kontūro. Abi serijos, 1-oji ir 2-oji, išeis tik sisteminė tvarka, o metų pabaigoje bus išleistas

⁹ Anelauskas V., Ivaškevičius A., Našliūnas R. Naujų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose suvestinių spausdintų katalogų leidimo automatizuota posistemė ir užsienio knygų srauto respublikoje analizė. Pranešimo tezės III-oje Tarybų Lietuvos bibliotekinių konferencijoje. — V., 1976, p. 18.

abiejų serijų vienkartinis, metinis abėcėlinis SK. Atsisakyta sisteminės ir regioninės pagalbinių rodyklių. Ši metodika daug paprastesnė ir gerokai racionali. SK nebus perkrautas nereikalingais elementais, neturinčiais informacinės reikšmės. MA Centrinė biblioteka kas penkmetį planuoja leisti kumuliatyvinius SK. Jie pasitarnaus retrospektyvinei informacijos paieškai ir ypač darbui su tarpbibliotekiniu abonementu (TBA).

Per metus 1-osios serijos — Gamtos mokslai, medicina, technika, žemės ūkis — turėtų išeiti 12 numerių, 2-osios — visuomeniniai mokslai — 4 numeriai.

Apžvelgus užsieninės literatūros SK parengimą ir išleidimą, iškyla klausimas, ar tikslinga iš viso leisti tokio pobūdžio katalogą, ar neracionaliau būtų sistemingai įtraukti užsieninę literatūrą į leidžiamus respublikoje šakinius biuletenius, tokius, kaip „Naujoji techninė literatūra“, „Naujoji žemės ūkio literatūra“ ir kt. Šiuo metu užsieninė literatūra biuleteniuose atsispindi labai neišsamiai ir parodo tik keletą bibliotekų fondus. Eidamas šiuo keliu, specialistas viename biuletenyje rastų visą jį dominančią literatūrą — lietuvių, rusų, užsienio kalbomis. Bibliografinėje taryboje prie Tarpžinybinės bibliotekų komisijos (TBK) galima būtų šį klausimą pasvarstyti.

Iki šiol mūsų respublikoje nėra užsienio periodinių leidinių SK. Nuo 1961 m. Respublikinė biblioteka leidžia „Nau-

jų užsienio periodinių leidinių suvestinę rodyklę¹⁰. Ji atsispindi tik tam tikrais metais 46 respublikos bibliotekų užsakytą užsienio periodiką. Čia neatsispindi mainais gaunama periodika. Tokios yra nemaža, ypač tęstinių leidinių. Ši rodyklė neinformuoja apie konkrečiai gautus vieno ar kito periodinio leidinio numerius, nenurodo esamų spragų ir pan.¹¹.

Dar anksčiau VU Bibliotekininkystės ir Mokslinės informacijos katedrose pagal LIMTI užsakymą buvo sukurta užsieninės periodikos SK parengimo metodika. Ji kol kas nerealizuota. Šioje srityje taip pat dirba LIMTI, RMTB.

Atlikti tyrimai šioje srityje parodė, kad periodikos SK tikslinga būtų leisti kas pusmetį, panaudojant ESM, o bibliotekų skaičių galima nuo 46 padidinti iki 135. Tiek respublikos bibliotekų gauna užsienio periodiką. Reikia išspręsti kai kuriuos organizacinius klausimus ir konkretizuoti SK metodikos sprendimus kurios nors bibliotekos bazėje.

Siame straipsnyje neliečiami užsienio literatūros komplektavimo klausimai, jos įtraukimas į leidžiamus šakinius biuletenius, asmeninių bibliotekų pavaidavimas SK, analizinė bibliografija.

Siekiant išspręsti SK leidimo problemą, reikia respublikoje įkurti elektroninį skaičiavimo centrą bibliografiniams darbams leisti.

VU Mokslinės informacijos katedra
[teikta 1980 m. gruodžio mėn.]

¹⁰ Naujų užsienio periodinių leidinių suvestinė rodyklė. — K.-V., 1961—1978.

¹¹ Parengus šį straipsnį spaudai, sužinota, kad Respublikinė b-ka drauge su LIMTI kuria periodinių leidinių SK sudarymo metodiką.

ИЗДАНИЕ СВОДНОГО КАТАЛОГА ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ЛИТОВСКОЙ ССР

ИОНАС БАСЮЛИС

Резюме

В основе статьи — обзор истории издания и нынешнее состояние сводных каталогов (СК).

В развитии СК иностранной литературы можно выделить три этапа: 1) 1959—1961 гг.; 2) 1967—1974; 3) 1974 г. —....

До 1961 г. СК выпускала Республиканская библиотека отдельными сериями. Всего были три серии: Серия А. Общественно-политические науки (вышло 3 тома); Серия Б. Биология. Медицина. Физическая культура и спорт. Сельское хозяйство (вышло 2 тома); Серия Ц. Естественные науки (издано 3 тома). Каталог выходил нерегулярно, с опозданием и поэтому для текущей информации был непригоден.

После некоторого перерыва, в 1967 г. выпуск СК был возобновлен. Его начала издавать Центральная библиотека Академии наук Литовской ССР. В корне изменилось типографское оформление, внешний вид сводного

каталога, периодичность. В этом периоде СК информировал о фондах иностранной литературы 23 библиотек республики.

В 1974 г. начался третий этап издания СК. Инициатива в этом деле принадлежит Литовскому научно-исследовательскому институту научно-технической информации. В сотрудничестве с Государственной публичной научно-технической библиотекой, Центральной библиотекой Академии наук Литовской ССР, кафедрами Библиотекведения и Научной информации Вильнюсского государственного университета подготовлена технология создания СК с применением ЭВМ.

В работе дан обзор положительных сторон СК и показаны его недостатки. Дан ряд предложений для улучшения его качества. Есть сомнения в целесообразности издания СК специально для иностранной литературы. Предлагается иностранную литературу включать в отраслевые бюллетени новых поступлений.

UNION CATALOGUE OF FOREIGN LITERATURE IN LIT. SSR

JONAS BASIULIS

Summary

The present state and history of the edition of the union catalogue of foreign literature is the main topic of the article.

The history of the edition could be divided into three stages: 1956—1961; 1967—1974; 1974 till now. Until 1961 the union catalogue of foreign literature was being edited by the State library of Lit. SSR. There were three series: culture and sport. Agriculture (two volumes have been edited); B — Biology. Medicine. Physical culture and sport. Agriculture (two vol. have been edited); C — Natural sciences. Engineering (three vol. have been edited).

The publication of the catalogue was not regular and it was not suitable for current information.

After some interruption, in 1967 the edition of the catalogue was resumed by the Central library of Lit. SSR Academy of Sciences. The typographical design, appearance and regularity

was changed radically. The union catalogue began to inform regularly three libraries of the Republic about the entire files of foreign literature, which were received in the Republic.

In 1974 began the third stage of the edition. The Lithuanian Institute of Scientific Information took the initiative in publishing by electronic computers in collaboration with the Public Library for Science and Engineering of the USSR, the Central Library of the Lit. SSR Academy of Science and the Chaires of librarianship and information science of the Vilnius State University.

The article summarizes the positive and negative features of the catalogue, and gives some proposals for improving its quality. There are some doubts about the expedience of the union catalogue only for foreign literature. The proposal is given to include the foreign literature into the lists of branch current literature.